

Temps i temporalitat en l'art contemporani

DIEGO MALQUORI

La que us vull presentar és una reflexió sobre la dimensió en la qual es mou l'art contemporani. El punt de partida pot situar-se en una tesi proposada per diversos filòsofs del segle xx, segons la qual la societat moderna neix de la il·lusió galileana de representar el món en termes matemàtics. Aquesta reducció o matematització de la realitat ha significat sens dubte un gran èxit, tant en termes científics com, en general, per a la construcció de la societat en què vivim. No obstant això, en aquest procés de reducció es fa, al cap i a la fi, abstracció de les propietats sensibles i afectives del món, la qual cosa pressuposa apartar la vida mateixa. Però la cultura és fonamentalment cultura de vida. Neix i es desenvolupa com un procés d'autotransformació que es fonamenta en la nostra vida subjectiva, que expressa i alhora dóna origen al *món de la vida*.

Així doncs, la ciència moderna ha anat avançant sense aturar i alhora inconscient de si mateixa, i amb ella també la societat moderna. Però en aquest desenvolupament s'ha perdut per sempre més la dimensió sensible de la vida: aquest abisme creixent entre el món de la vida i la seva reducció matemàtica és el que caracteritza la societat contemporània. D'aquí neixen l'angoixa i la insatisfacció de l'home davant del món, perquè és un món del qual s'ha extirpat l'essència mateixa de la vida.

Quin espai li queda, llavors, a l'art en aquest joc de miralls entre realitat i representació, o entre la vida i la seva reducció matemàtica? Lluny de restringir o catalogar les infinites possibilitats expressives de l'art, el que ens interessa és explorar les dimensions en les quals s'expressa i a les quals intenta donar forma l'artista contemporani. Les meves reflexions es basen en una tesi molt senzilla: l'artista contemporani procura recosir la separació entre cultura i ciència, a partir de la qual s'ha produït aquesta punyent ruptura amb la vida. Per això la seva aspiració natural és la d'ocupar aquest buit, i per això l'espai i el temps en què es mou coincideixen amb aquesta «extra-dimensió» que s'escapa a la realitat moderna. L'artista, doncs, intenta d'alguna manera expressar aquesta dimensió invisible, aquest desfasament entre el món i la seva representació matemàtica.

El temps i la temporalitat representen en aquest sentit un element clarificador. Mai com en aquest cas la dimensió sensible o

intuïtiva del temps es confon –aparentment, si més no– amb la que podria pensar-se com la seva dimensió natural. És per això que la idea del temps ha oscil·lat sempre entre el realisme i l'idealisme. Ara bé, com expressar a través de l'art aquesta ambigüitat entre temps i temporalitat? Els camins, evidentment, són molt diferents, i no podria no ser així. Aquesta multiplicitat de sentits és justament la que s'hauria de reflectir en la pràctica de l'artista: «Ja no ens valen els vells realismes –ens recorda Ignasi Roviró–, la consciència moderna és oberta i dinàmica; l'art actual ha d'estar a l'alçada d'aquests nous plantejaments».

Un possible camí, llavors, és l'intent d'expressar directament aquesta extra-dimensió. «La irrupció del temps a la nostra consciència –escriu Antoni Tàpies, un dels artistes contemporanis que més s'han preocupat pel significat d'un *art progressista*– [...] s'ha convertit en un dels elements essencials de la nova visió del món». Però ell mateix avisa de la impossibilitat d'una representació que intenti reduir aquest marge d'ambigüitat: «Seria estúpid, és clar, de creure que hi ha normes artístiques per a *representar* aquesta dimensió, el suggeriment de la qual [...] depèn del geni de cada autor».

Una altra possibilitat pot trobar-se en l'intent d'explotar la dimensió subjectiva del temps, posant en evidència la subjectivitat intrínseca de l'obra d'art. Un exemple paradigmàtic n'és *La matèria del temps*, obra de l'escultor nord-americà Richard Serra. Així descriu el mateix autor el significat de la seva obra: «Les escultures no són objectes independents en l'espai sinó que, ben al contrari, engendren el *continuum* espacial de l'entorn en què existeixen. [...] Cada persona traçarà l'espai de forma diferent. No importa quin trajecte triï, sempre estarà dins del *continuum* del camp escultòric. [...] Vaig titular aquesta instal·lació *La matèria del temps* perquè es basa en la idea de temporalitats múltiples o superposades. A mesura que l'observador experimenti cada peça en el conjunt de la instal·lació s'adonarà de les diferents durades del temps. [...] Quan parlo del temps no em refereixo al temps 'real', al del rellotge. El temps perceptiu o estètic, emocional o psicològic de l'experiència escultòrica és molt diferent del temps 'real'. És un concepte *no narratiu*, discontinu, fragmentari, descentrat i desorientador».

Precisament l'absència d'aquest element narratiu, que constitueix de vegades el sentit mateix de la temporalitat, pot ajudar-nos a discernir entre les diferents dimensions de la vida i de la seva

representació. La idea de la «calendarització del temps», en efecte, no és més que l'expressió d'aquest concepte narratiu, i d'aquí neix la nostra interpretació sobre la dimensió «natural» del temps. L'artista, doncs, ens obliga a replantejar la nostra representació del món emfasitzant aquesta multiplicitat de sentits, que baixa finalment de la distinció entre el temps físic, espacialitzat i quantificat, i el temps intuïtiu, que expressa d'alguna manera la durada de la interioritat.

El temps i la subjectivitat, així, resulten estrictament connectats. Com afirma Giuseppe Di Giacomo, pel que fa al problema del temps en la novel·la moderna, «el temps subjectiu reivindica per a si tot valor i tot significat», mentre que el temps objectiu, des del punt de vista de la interioritat, «és vist com una força enemiga». Per això la novel·la moderna abandona la cronologia i la casualitat; el que queda, «després del rebuig de la continuïtat cronològica, són només fragments, instants».

Així, la subjectivitat del temps psicològic, en el qual cobra vida l'obra d'art, el seu mateix dilatar o contraure la base de la nostra interacció amb ella, posa de manifest la multiplicitat de sentits en què «s'expressa» el temps, fent vacillar la idea que creïem tenir en la nostra ment, aquella d'un temps cronològic i calendaritzable. Però això, al seu torn, ens obliga a un replantejament encara més radical. Aquest mateix desfasament entre la «realitat» del temps, tal com ens proposa l'obra d'art, que s'origina i s'expressa en el mateix món de la vida, i la «representació» unidimensional del temps, que no sobreviu en contacte amb la vida tot i que sigui la base de tot el nostre saber científic, pot llegir-se com un crit silenciós provinent d'aquella dimensió de la vida que la modernitat havia deixat fora del seu horitzó. És en aquest sentit que podem veure, en l'art contemporani, un intent de resposta, i alhora una superació, del problema de la modernitat.

[Traducció de Maria Arquer]